

DOI: 10.33310/2519-2809-2019-48-2-134-140

УДК 94(477.73)(1-52=112.2)"18/19"

ВІКТОР ДРОБНИЙ

*аспірант кафедри історії та археології
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна
e-mail: drobnuj@ukr.net*

РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІЇ ГАЛЬБШТАДТ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті на основі архівних і статистичних матеріалів висвітлено процес виникнення німецької колонії Гальбштадт, показано специфіку перетворення українського хутора Голиков у німецьку колонію. Проаналізовано праці вчених з окресленої тематики і зроблено спробу висвітлити нові факти історії Одеського повіту через аналіз історичного розвитку колонії Гальбштад (Новоселівка Миколаївського району Миколаївської області), окреслено специфічні особливості її розвитку. Досліджено специфіку соціально-економічного розвитку поселення й особливості господарської діяльності його жителів, а також певні аспекти релігійного життя колоністів.

Ключові слова: Гальбштадт, Одеський повіт, німецькі колонії, хутір Голиков, німці.

У сучасній Україні створені сприятливі умови для культурного й духовного розвитку різних народів і національних меншин, що проживають на її території. Ці умови гарантовані Конституцією, Декларацією прав національностей, Законом «Про національні меншини в Україні» тощо. Практична реалізація прав і свобод національних меншин вимагає вивчення історичного досвіду народів, які мешкають на території нашої країни.

Важливе місце в історичному дискурсі має висвітлення життєдіяльності німецького населення Півдня України, яке відіграло помітну роль у суспільно-політичному, економічному й культурному житті регіону в період ХІХ – початку ХХ ст. Аналіз особливостей розбудови колоній як таких допоможе з'ясувати характер впливу німецької колонізації на загальну ситуацію в Нижньому Побужжі; розкриття ж економічних, правових, соціальних і культурних реалій життя місцевого населення у визначений період допоможе, на наш погляд, глибше зрозуміти історію відносин між колоністами й іншим населенням регіону в ХІХ – початку ХХ ст.

Історіографічна традиція дослідження німецьких колоній на території сучасної Миколаївщини розпочинається в ХІХ ст. Так, становлення цих колоній на Півдні України та відносини між колоністами й населенням регіону перебувають у фокусі уваги досліджень А.О. Скальковського [37], А. Петцольта [51], Х. Клауса [11], Л. Падалки [31], О.О. Веліци-на [2] й інших учених.

Варто відзначити роботи А.О. Скальковського, який, зокрема в «Опыте статистического описания Новороссийского края» розглядає господарство «іноземних поселенців», котре вважалося зразковим у 30–40 рр. ХІХ ст. [37]. Оцінку ролі і значення німецької колонізації запропоновано О.О. Веліциним, який осмислює загальну історію німецької колонізації в Росії: умови переселення, пільги, діяльність і побут [2].

На початку ХХ ст. дослідження історії німецьких колоній отримує додатковий імпульс, з'являються роботи, де аналіз розвитку німецької колонізації розширено і поглиблено. Звернемо увагу на розвідку К. Келлера, де детально висвітлюється початковий етап заселення німцями території Півдня України [49]; увагу на життєдіяльності німців-менонітів зосереджено в книзі Я. Штаха [44].

У 30-х рр. ХХ ст. інтерес до проблем німецьких колоністів відновлюється в радянській і німецькій історіографії, хоча специфічність викладу інформації зумовлена політикою правлячої в СРСР партії.

У післявоєнні роки в радянській історіографії наукові дослідження з проблематики німецьких колоній вважалася «закритою» темою, поступове повернення до якої розпочалося з праці Є.І. Дружиніної [5] з відповідним аналізом у ній демографічних процесів серед німецького населення на початку ХІХ ст. та розвідки В.М. Кабузана [8]. Дослідженню етнічної структури населення України у ХVІІІ–ХХ ст., включно з німцями, присвячено монографію В.І. Наулко [14].

Після розпаду СРСР у пострадянських державах спостерігається інтерес до історії німецької колонізації. У 1990-х рр. російські історики звертають увагу на проблеми німецької колонізації в Російській імперії, але питання розвитку німецьких колоній на Миколаївщині торкаються фрагментарно [1; 6; 15].

З іншого боку, в німецькій історіографії стан колоній, їх соціальний склад і походження перших поселень стали об'єктом дослідження Г. Хольца, А.Айсфельда і Й. Шнурр [46; 47; 48].

Зауважимо, що для сучасного дослідника важливим базисом у вивченні історії розвитку й трансформації німецьких колоній мають документи, узагальнені у збірнику «Німці в Україні. 20-30-ті рр. XX ст.» [17].

Реалії існування німецьких колоній на Миколаївщині перебували у фокусі уваги М.О. Багмета [16], М.Е. Козиревої [12], В.А. Петрова [33], С.В. Романенко [34], В. Сабалдашева [36], Л.М. Хрящевської [42], М.М. Шитюка [18]. У контексті нашого дослідження принциповим в осягненні розвитку названих колоній стає праця Д.І. Заковоротного [7].

Історіографічний огляд історії німецьких колоній на Миколаївщині дозволяє зробити наступні висновки. Окремі питання історії німців-колоністів були висвітлені в українській, російській і німецькій історіографії. Попри великий інтерес істориків до проблеми, розвиток окремих, невеликих колоній, їх соціально-економічне й культурне життя, самоврядування, відносини між німецьким і місцевим населенням висвітлені недостатньо повно.

Російсько-турецькі війни кінця XVIII ст. створюють широкі можливості для колонізації земель Північного Причорномор'я переселенцями різного етнічного походження й віросповідань. На територію сучасної Миколаївщини активно переселяються німці, євреї, болгар, греки й інші народи. Подібне етнічне розмаїття не могло не позначитися на культурному й історичному розвитку регіону.

Відомо, що перші німецькі колонії з'явилися на Півдні України в 1809 р., і в більшості літературних джерел саме під цим роком уперше згадано новостворені колонії. Сучасна історіографія розглядає декілька етапів заснування колоній [16, с 35–36].

Перший етап появи німців на території Південної України пов'язаний з Маніфестом від 22 липня 1763 р., згідно з яким 1767 р. утворилося шість Біловезьких колоній на Чернігівщині. Після знищення Запорозької Січі 1775 р. на її землях у 1789–1790 рр. поселяють менонітів із Німеччини і Голландії [18, с. 47].

Маніфест Олександра I від 20 лютого 1804 р. поклав початок другого етапу масового переселення німців на Південь і Схід України. Після проголошення документу на українські землі прибувають вихідці з Бадена, Вюртемберга, Ельзасу, Пфальца, Прирейння, а також із Західної Пруссії. Маніфест був орієнтований на землеробів, скотарів та садівників і відповідно до нього встановлювався механізм переселення: спочатку обиралися землі для оселення, потім колоністи в'їжджали до Імперії. Заснування колоній передбачалося в Новоросійській губернії. Уряд надавав іноземцям пільги в оподаткуванні й повинностях строком на 10 років [16].

У 1809–1825 рр. з'являються поселення Березанського колоніального округу – Ландау, Шпейер, Карлсруе, Рорбах, Іоганесталь, Катариненталь, Вормс і Зульц. У сучасній науковій літературі перші поселення термінологічно визначаються як «материнські» [16, с. 43; 33]. Зміна земельного законодавства 1833 р. дозволила колоністам купувати нові землі, що дало поштовх до заснування нових, «дочірніх» колоній [18; 38].

Західноєвропейські традиції ведення промислового бізнесу і наполеглива праця колоністів сприяли формуванню значних капіталів, що в майбутньому спрямовувалися на відкриття цегельних, черепичних, гончарних та інших майстерень. Це, у свою чергу, сприяло економічному розвитку не лише окремих частин визначеного для переселення регіону, але й Півдня Російської імперії в цілому.

Перша згадка про населений пункт на місці сучасного села Новоселівка (Гальбштадт) зустрічається у праці А.В. Пивовара: відповідно до наведених автором даних хутір Голіков налічував 6 дворів і належав маєтку Новогригорівка почесного громадянина Голікова [32, с. 69]. Проаналізований нами матеріал

свідчить про високу динаміку розвитку цього поселення на першому етапі. Згідно з довідником «Список населених місць Херсонської губернії по свідченням 1859 року» вже через три роки хутір Голіков, що в цей час мав назву Булгарка, складався з десяти дворів із 56 жителів. Вигідне розташування поселення – біля транзитної дороги з Миколаєва в німецьку колонію Вормс – забезпечило його активний розвиток у майбутньому [39, с. 138]. Пізніше територія майбутньої колонії Гальбштадт буде куплена німцями-колоністами, вихідцями з колонії Карлсруе.

Згідно з картографічними виданнями в 1869 р. у селі нараховується 41 двір, у південній його частині наявний сад, на заході розташовано корчму, навколо ж поселення побудовано три вітряки і кам'яний млин [45, лист 29–10].

Відповідно до архівних джерел певне уявлення про період трансформації хутора Голіков у німецьку колонію Гальбштадт надає «Межевая книга дачи Херсонской губернии Одесского уезда деревни Новогригорьевки владения наследника умершей майорши Агафьи Селиховой Поручика Ивана Григорьевича Голикова» 1867 р. У ній знаходимо перелік перших власників общинних земель колонії Гальбштадт, тобто зафіксований повний список засновників колонії з 59 прізвищ голів сімей [4, с. 6–7].

У фонді № 1354 Опис 580. Част. 2. «Плани дач Генерального та Спеціального межування Губернія Херсонська, повіт Одеський», котрий зберігається в Російському державному архіві давніх актів, зазначено, що 1867 р. було проведено межування колонії Гальбштадт і закріплено за нею 3000 десятин землі [35]. Площа цієї земельної ділянки характеризує поселенців як заможних і працьовитих.

Проаналізовані нами архівні й статистичні джерела дозволяють говорити про стрімкий розвиток колонії Гальбштадт на етапі її становлення. Про це свідчить збільшення кількості дворів у ній із шести в 1856 р. до сорока – у 1869. Інтенсивність розвитку поселення очевидна в зіставленні з даними сусіднього українського села Новогригорівка, кількість дворів у якому за той самий період зменшилася з 49 до 36.

4 червня 1871 р. імператором Олександром II було видано закон про колоністів – «Правила обустройства поселян-собственников (бывших колонистов)», згідно з яким колоністи втрачали привілеї та зрівнювалися у правах із землеробським населенням Російської імперії. Колоністи ставали власниками ділянок землі і могли розпоряджатися нею за власним бажанням, позбавлялися права самоуправління й підпорядковувалися тепер губернським адміністраціям. Березанський колоніальний округ було ліквідовано, а Гальбштадт приєднано до Петрівської волості Одеського повіту [18].

Великий масив свідчень про розвиток колонії Гальбштадт надають документи Одеського повітового земства, зокрема, одна з перших згадок про село датована 1873–1874 роками [19, с. 66]. Так, у 1878 р. в колонії спалахнула чума великої рогатої худоби, проте її масштаби і тривалість не відомі [20, с. 91].

Позитивну динаміку розвитку простежуємо за «Матеріалами для оцінки земель Херсонської губернії»: Гальбштадт на 1882 рік нараховує 38 дворів, котрі належать колишнім колоністам-землевласникам. Кількість жителів – 242, з них 129 чоловіки і 113 жінки; усі 242 особи за національністю – німці католицького віросповідання. Основне заняття населення – хліборобство [13, с. 66–67]. Документи Одеського повітового земства засвідчують також, що волів і коней у поселенні на той час нараховувалося 365 голів [21, с. 124–125]. 1886 року в колонії мешкало 175 чоловіків і 142 жінки [22, с. 143].

Також наведемо статистичні дані, що свідчать про зростання чисельності населення і збільшення земельних володінь. У період між 1856 і 1887 рр. кількість населення збільшується з 56 до 317 чол., тобто в п'ять разів, що приводить до збільшення площі закріпленої за поселенням земельної ділянки на 76 десятин. Підкреслимо й тривання процесу розвитку поселення, про що свідчить факт зростання числа дворів із 38 у 1882 р. до 50 – у 1891. Також архівні дані говорять про колонію Гальбштадт як про поселення, засноване 1886 р. з 298 жителями і 3076 десятинами землі [31].

Інтенсивний розвиток села засвідчено й «Списком населених місць Херсонської

губернії на 1896 рік». Відповідно до джерела Гальбштадт (Болгарка) – німецька колонія при річці Солонисі, має 34 двори, 267 жителів (132 чоловіки і 135 жінок). У колонії функціонує школа, поруч із поселенням розташована корчма [40, с. 336]. У документах Одеського повітового земства зафіксовано володіння поселенцями 300 кінями [24, с. 50].

Проаналізовані нами джерела дозволяють виконати порівняльний аналіз економічної спроможності населення колонії Гальбштадт і жителів містечка Ковалівка. Так, на 210 дворів у Ковалівці було 487 коней [27, с. 45]. Натомість гальбштадтці при 34 дворах володіли 300 кінями. На нашу думку, таке порівняння свідчить про інтенсивність економічному розвитку колонії, про заможність її мешканців та успішність застосування в них західноєвропейської моделі ведення господарства. Про це також говорить вартість коней у досліджуваній нами період. Наприклад, їздовий кінь у 1906 р. коштував 100 рублів, робочий вартував від 70 рублів [29, с. 144]. Випас же одного коня в Петрівській волості колювався від 3,5 до 6 рублів. Про успіхи колоністів у конярстві свідчить і той факт, що «9 травня 1898 року в селі Нечаяне проходила виставка сільськогосподарських коней та річних лошат. На виставку з навколишніх сіл було представлено всього 105 коней, срібними медалями нагороджені Густін Лоренц Варфоломійович та Пфаф Адам Іосифович жителі села Гальбштадт» [26, с. 75].

Окрім коней, поселенці володіли 1130 головами великої рогатої худоби. При середній вартості 30 рублів за голову в 1906 р., дохід від великого стада дозволяв колоністам не лише забезпечувати своє існування, а й розбудувувати інфраструктуру колонії [27, с. 45; 29, с. 144]. Її економічне зростання супроводжувалося формуванням духовно-культурних центрів, якими стали костел і школа.

Із 1893 р. у поселенні існував римокатолицький костел св. Антуана Падуанського. Спочатку він належав до парафії св. Петра і Павла Карлсруе (Степове), а після 1899 р. перейшов до парафії св. Хреста Шенфельд (Кринички) [48, с. 227; 9, с. 126; 10, с. 61].

У звіті Одеського повітового земства від 1882 р. згадано, що в церковно-приходській

школі колонії навчалося 43 учнів – 20 хлопців і 23 дівчини. Наступна згадка про школу в поселенні датована 1889 р.: названо одного вчителя, налічується 44 учні, з них 26 хлопців і 18 дівчат, кількість учнів у школі коливається від 43 у 1882 р. до 74 – у 1911 [21, с. 41; 23, с. 63; 30, с. 49]. 1899 року при школі створено бібліотеку з фондом із 10 книг [27, с. 137].

Основним заняттям жителів колонії стало землеробство. Головними сільськогосподарськими культурами були жито, пшениця, ячмінь, овес, просо й кукурудза. Посухи, посухи, гради часто псували врожай поселенців, однак методи ведення сільського господарства в колоніях дозволяли досягати вищих результатів ніж у сусідніх ненімецьких селах.

Наведемо порівняльну статистичну характеристику врожайності в Гальбштадті і сусідньому селі Новогригорівка, де за національною ознакою проживали більшість українців. Базовими візьмемо показники двох років – 1896 і 1897 однієї культури – озимого жита. Так, 1896 р. озимого жита в обох селах з однієї десятини було зібрано відповідно 35 і 20 пудів. У 1897 р., коли Одеський повіт охопила посуха і тільки Ландауська, Петрівська, Ковалівська та частково Нечаянська волості зуміли зібрати певний урожай завдяки дощам на їх території, гальбштадтці збрали з 1 десятини землі 4 пуди озимого жита, а в жителів Новогригорівки жито не вродило.

Виходячи з вищесказаного можемо зробити висновок, що західноєвропейська модель ведення сільського господарства в умовах мінливого клімату Півдня України виявилася більш дієвою, ніж традиційні форми землеробства, застосовувані в українських селах.

Попри часті посухи в Херсонській губернії, поселенцям не загрожував голод, оскільки в кожній колонії створювався запас харчового й фуражного зерна. Такий запас існував і в Гальбштадті. Окрім зернових і технічних культур, колоністи заводили біля власних господарств виноградники та фруктові сади. Одним із додаткових джерел надходження прибутку були промисли: прядіння, рибальство, бджільництво, садівництво, тютюнництво [24, с.20–21; 25, с. 20–21].

З початком Першої світової війни було випущено Циркуляр міністра внутрішніх справ М.О. Маклакова від 15 жовтня 1914 р.,

де наказувалося виявити села з німецькими назвами і підготувати пропозиції щодо зміни їх назв. Унаслідок цього розпорядження Гальбштадт перейменовано на Катюшино [43].

До промислово-економічної бази колонії на початок Першої світової війни входили:

- крамниця «бакалея та табачний» Франца Бера;
- пивна лавка Південноросійського акціонерного товариства Пивоварених заводів;
- пивний склад Матильди Кемпе;
- млин Ральфа Ваннера [3, с. 96, 109, 110, 111].

Згідно зі «Списком населених місць Херсонської губернії на 1917 рік» село Катюшено (Гальбштадт) нараховувало 67 особистих господарств, жителів – 534, із них 201 чоловік і 333 жінки; управління селом здійснювалося через збори общини [41, с. 361].

Як видно з вищесказаного, аналіз архівних і статистичних матеріалів дозволяє дослідити історію розвитку колонії Гальбштадт (Новоселівка) протягом другої половини XIX – початку XX ст., простеживши еволюцію перших населених пунктів на окресленій території. Підкреслимо, що впродовж указанного періоду поселення чотири рази змінювало назву – Хутір Голіков, Хутір Булгарка (Болгарка), колонія Гальбштадт, Катюшено. Одразу після виникнення в середині XIX ст. поселення було втягнуте у вир регульованих державою економічних відносин. Вигідне місце розташування дало поштовх подальшому розвитку й

зацікавило німецьких колоністів і стимулювало оселятися в ньому.

В означений нами період відбувається формування «дочірніх» німецьких колоній регіону. Однією з них стає Гальбштадт, заснований завдяки змінам у законодавстві від 1833 р., що дозволили колоністам купувати нові землі і створювати нові поселення. При цьому зазначимо, що 4 червня 1871 р. імператором Олександром II було видано спеціальний закон про колоністів, який ліквідував їх привілеї та зрівнював у правах із землеробським населенням Російської імперії. Колоністи втратили право самоуправління, отримали ділянки землі і могли розпоряджатися ними, причому впровадили нові принципи економічної діяльності західноєвропейського стандарту. Останнє дозволило успішно займатися не тільки сільським господарством, але й підприємницькою діяльністю: створювати майстерні, цегельні й черепичні заводи тощо. Гальбштадтці не порвали зі своєю культурою, побудувавши римо-католицький костел; вони активно розбудовували своє поселення, про що свідчать наведені нами статистичні дані про зміну кількості дворів. У колонії створювалася власна інфраструктура для забезпечення потреб поселенців.

У процесі подальшого дослідження потрібно з'ясувати освітній та релігійний процес, що надасть можливість детально проаналізувати процес формування духовно-культурних центрів у невеликих німецьких колоніях південної України.

Список використаних джерел

1. Ардабацкий Е.Н. Немецкие поселения Новороссии и Крыма в Российском законодательстве XVIII – первой половины XIX века / РОССИЯ - ГЕРМАНИЯ: УРОКИ ВОЙНЫ И МИРА: К 100-ЛЕТИЮ НАЧАЛА ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ. Сборник научных статей. 2014. С. 97-107.;
2. Велицин О. Немцы в России. – СПб.: Издательство «Русского вестника». Типография товарищества «Общественная польза». – 1893. – 280 с.;
3. Вся Одесса: адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1912 г. – Год издания 4-й. – Одесса: издательство «Одесская новости»; типография «Порядок», 1914. – 246 с.; 1 л. карт.;
4. Державний архів Миколаївської області. – Ф.-335 оп.1 спр.185;
5. Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма. 1825—1860 гг. — М.: Наука, 1981. — 216 с., карт.
6. Ерохина О.В., Токунова Г.Ф. Формирование облика немецких колоний российской империи как элемент управления территориями // Вестник гражданских инженеров. 2017. № 2 (61). с. 311-318.
7. Заковоротний Д.И. Немцы-колонисты в Северном Причерноморье (1803-1944 гг.) / Д.И. Заковоротний. – Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2009. – 152 с.: ил., фото
8. Кабузан В. М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII - первой половине XIX века (1719-1858 гг.) / В. М. Кабузан; АН СССР, Ин-т истории СССР. – Москва: Наука, 1976. – 304, [2] с.: табл.
9. Каталог духовенства та церков Тираспольської римсько-католицької єпархії з попереднім списком всіх римо-католицьких єпархій в Російській імперії на 1877 рік. Складений по розпорядженню Його Преосвященства Франца-Ксаверія Цоттмана./ Саратов 1876 рік.- 153 с.
10. Каталог духовенства та церков Тираспольської римсько-католицької єпархії з попереднім списком всіх римо-католицьких єпархій в Російській імперії на 1899 рік. Складений по розпорядженню Його Преосвященства Антонія Церра./ Саратов 1902 рік.- 100 с.

11. Клаус Х. Наши колонии: Опыты и материалы по истории и статистике иностранных колоний в России / Х. Клаус. – СПб.: Типография В.В. Наусвальта, 1869. – 455 с.
12. Козирева М. Е. Німецькі поселенці Півдня України та інонаціональне оточення: паралелі коренізації / М. Е. Козирева // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Історія. - 2012. - Т. 171, Вип. 159. - С. 27-29
13. Материалы для оценки земель Херсонской губернии / Сост. Стат. отд-нием при Херсон. губ. зем. управе. Т. 1-. - Херсон: тип. Н.О. Ващенко, 1883-1890. - 25. Одесский уезд. - 1883. - 542 с. разд. паг., 2 л. карт
14. Наулко В.И. Культура и быт украинского народа / Наулко В. И., Миронов В. В. Учебн. пос. – К.: Вища шк., 1977. – 93 с.
15. Немцы России: населенные пункты и места поселения: энциклопедический словарь / Сост.: В.Ф. Дизендорф. – М., “ЭРН”, 2006. – 472 с.
16. Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення: Монографія. – Київ Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Серія “Україна: історія і сучасність”. Вип. 1. – 416 с.;
17. Німці в Україні 20 – 30-ті рр. ХХ століття. Збірник документів державних архівів України / Упоряд. Л.В. Яковлева, Б.В. Чирко, С.П. Пишко. – К., 1994.23
18. Німці Півдня України: Історія і сучасність [Текст] : монографія / М. М. Шитюк [та ін.]. - Миколаїв : [б.в.], 2009. - 424 с.
19. Отчет Одесской уездной земской управы с 1-го сентября 1873 г. по 1-е августа 1874 года. - Одесса, - 1874. - [2], 86, LXXIII с., 1 табл.
20. Отчет Одесской уездной земской управы с 1-го августа 1878 по 1-е августа 1879 года. - Одесса, - 1879. - 122, [5], 73 с., 1 табл.
21. Отчет Одесской уездной земской управы за 1882 год. - Одесса, - 1883. - 173 с.
22. Отчет Одесской уездной земской управы за 1886 год. - Одесса, - 1887. - [3], II, 270, 89 с., 5 л. табл. : табл.
23. Отчет Одесской уездной земской управы за 1889 год. - 1890. - 395 с. разд. паг., 3 л. диагр.: диагр.
24. Отчет Одесской уездной земской управы за 1896 год. - Одесса, 1897. - 577 с. разд. паг., 5 л. ил.: ил.
25. Отчет Одесской уездной земской управы за 1897 год - Одесса, - 1898. - Разд. паг., 3 л. ил.: ил.
26. Отчет Одесской уездной земской управы за 1898 год. - Одесса, - 1899. - 421 с. разд. паг., 8 л. ил., карт.: ил., карт
27. Отчет Одесской уездной земской управы за 1899 год. - Одесса, - 1900. - Разд. паг., 17 л. ил.: ил.
28. Отчет Одесской уездной земской управы за 1905 год. - Одесса, - 1906. - 580 с. разд. паг.
29. Отчет Одесской уездной земской управы за 1906 год. - Одесса, - 1907. - 436 с. разд. паг.
30. Отчет Одесской уездной земской управы за 1911 год. - Одесса, - 1912. - Разд. паг., 2 л. табл. : табл.
31. Падалка Л. Землевладение немцев – бывших колонистов в Херсонской губернии /ХГЗ – Херсон: Тип. О.Д. Ходушиной (б. Ващенко), 1891. - 26, 49с. + 1 л. схем. Карта немецкого землевладения в Херсонской губернии;
32. Пивовар А.В. Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року / А.В. Пивовар. - К.: Академперіодика, 2009.- 91 с.;
33. Петров В.А., Романенко С. Н. К вопросу об основании немецких колоний на Николаевщине в XIX в. // Миколаївська обласна краєзнавча конференція: історія, етнографія, культура. – Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2006. – с. 78-84.
34. Романенко С.В. Освещение истории и культуры немцев Северного Причерноморья: опыт Николаевского областного краеведческого музея// Ежегодник международной ассоциации исследователей истории и культуры российский немцев. – Тверь: ООО «Тверской Печатный Двор», 2015 – с. 276-283.
35. Російський державний архів давніх актів фонд №1354 Опис 580. Частина 2
36. Сабалдашов В. Немецкие колонисты на Николаевщине // Німецькі поселення в Україні: історія та сьогодення. – Киев; Николаев: Изд-во НГГУ им. Петра Могили, 2006. – С. 158-194.
37. Скальковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края. – Одесса, 1850. – Ч. 1. – 368 с.
38. Свод законов Российской империи. Изд. 1832. Т. 1.4. 1. Свод Основных государственных законов.
39. Списки населенных мест Российской империи. Херсонская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года. - Санкт-Петербург: Типография Карла Вульфа, 1868. - Том XLVII.-189 с.
40. Список населенных мест Херсонской губернии. Статистические данные о каждом поселении. Издание Губернского Статистического Комитета. - Херсон: Типография Губернского правления, 1896. – 544°с.;
41. Список населенных мест Херсонской губернии (По данным Всероссийской сел.-хоз. переписи 1916 года) Издание Херсонской Губернской Земской управы. - Александрия: Типография Ф.Х.°Райхельсона, 1917.-377 с.;
42. Хрящевська Л. М. Господарство колоністів у системі агропромислового комплексу Півдня України (кінець XVIII - початок десятиліття ХХ ст.) [Текст] / Л. Хрящевська // Краєзнавчий альманах. - 2006. - №1. - С. 72-74
43. Циркуляр Министерства Внутренних дел о переименовании селений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusdeutsch.ru/?hist=1&hmenu0=5&hmenu01=32&hmenu02=112>.
44. Штах Я. Очерки из истории и современной жизни южнорусских колонистов. – Москва: Товарищество Типографии А. И. Мамонтова, 1916. – 266 с.
45. Шуберт Ф.Ф. Военно-Топографическая карта Российской империи Ф.Ф.°Шуберта:[Масштаб 3 версты в 1 дюйме. Съёмка 1846-1863] / Ф.Ф.°Шуберт. - Санкт-Петербург:Военно-топографическое депо,1869.-435 листов;
46. Eisfeld A. Die Schwarzmeerdeutschen // G. Grimm, K. Zach (Hrsg.). Die Deutschen in Ostmittel- und Südosteuropa. Geschichte, Wirtschaft, Recht, Sprache. - Bd. 1. - München, 1995. - S. 193-210.
47. Holz H. Deutsche Anteil an Handel und Gewerbe in Wolhynin //Wolhynische Hefte. 3 Folge. - schwabach, wiesentheid, 1984.
48. Joseph Schnurr. Die Kirchen und das Religiöse Leben der Russlanddeutschen Katholischer Teil: Aus Vergangenheit und Gegenwart des Katholizismus in Rußland. Veröffentlicht von der Landsmannschaft der Deutschen aus Russland, Stuttgart, Deutschland, 1980, 416 Seiten, fester Einband, Deutsch.
49. Keller C. Die deutschen Kolonien in Südrußland. Bd. i-2. Odessa, 1905 u. 1914, 306 u. 376 S.
50. Neutatz D. Die «Deutsche Frage» in Süd und Südwestrusslands. //Wolhynische Hefte. 6 Folge. - schwabach, wiesentheid, 1990.
51. Petsoldt A. Reise im westlichen und südlichen europäischen Rußland im Jahre 1855. Leipzig, 1864. 498 S.

Виктор Дробный. Развитие немецкой колонии Гальбштадт во второй половине XIX – начале XX века

В статье на основе архивных и статистических материалов освещен процесс возникновения немецкой колонии Гальбштадт, показана специфика преобразования украинского хутора Голиков в немецкую колонию. Систематизированы работы ученых по обозначенной тематике и предпринята попытка осветить новые факты истории Одесского уезда через анализ исторического развития колонии Гальбштад (Новоселовка Николаевского района Николаевской области), определены специфические особенности её развития. Исследована специфика социально-экономического развития поселения и особенности хозяйственной деятельности её жителей. Освещены некоторые аспекты религиозной жизни колонистов.

Ключевые слова: Гальбштадт, Одесский уезд, немецкие колонии, хутор Голиков, немцы.

Viktor Drobnyj. Development of the german colony Halbstadt in the second half of the XIX – early at the early XX century

Based on archival and statistical materials, the article highlights the process of the emergence of the German colony of Halbstadt, shows the specifics of the transformation of the Ukrainian farm Golikov into a German colony. The existing works of scientists on the indicated topics are analyzed and an attempt is made to highlight new facts of the history of Odessa County for showing the historical development of the Galbstad colony (Novoselovka, Nikolaev district of the Nikolaev region), specific features of its development are determined. Research specifics of the socio-economic development of the settlement and features of the economic activities of its inhabitants. Some aspects of the religious life of the colonists are highlighted.

So, on the basis of the above material, we have studied and analyzed the history of the existence of the colony of Halbstadt (Novoselovka) during the second half of the 19th century - the beginning of XX century. The evolution of the appearance of the first settlements on the outlined territory is traced.

With the advent of the first settlement in the territory of a modern village, it was immediately drawn into the whirlpool of economic relations regulated by the state. The favorable location could not but give impetus to further development and did not interest the German colonists in appearing in it. In the period specified in the article, the formation of "daughter" German colonies of the Black Sea region takes place. One of these was the colony of Halbstadt, created thanks to changes in legislation from 1833 which allowed the colonists to buy new lands and create new settlements. It should be noted that on June 4, 1871, Emperor Alexander II issued a special law on the colonists, eliminated the existing privileges and compared them in rights with the agricultural population of the Russian Empire. The colonists became the owners of allotments of land and could dispose of it at their own request. They were deprived of the right to self-government. Also, the article considers aspects of economic development of the Halbstadt colony in the second half of the XIX - the first decades of the twentieth century. the specifics of creation and existence in the settlement of the Roman Catholic church of St. Antoine of Padua and the specifics of the development of the parish in the village.

Keywords: Halbstadt, Odessa district, German colonies, Golikov farm, Germans.